

dr hab. Tomasz Bajkowski
Wydział Nauk o Edukacji
Uniwersytet w Białymstoku

Białystok, 29. 10. 2020.

Dziękuję
Wydziału Nauk Społecznych
prof. dr hab. Zenon Gajdzica

RECENZJA ROZPRAWY DOKTORSKIEJ

Pani **mgr Dagmary Dobosz** pt. *Seksualizacja wzorców kobiecości i męskości w kulturze popularnej i jej znaczenie w kształtowaniu tożsamości młodych dorosłych*, napisana pod opieką naukową **prof. dr hab. Ewy Jarosz**

Oceny przedstawionej mi do recenzji rozprawy doktorskiej dokonam w oparciu o kryteria wynikające z Ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym z dnia 14 marca 2003 roku (artykuł 13). Kolejno poddam ocenie: oryginalność pracy i jej znaczenia (w aspekcie jej tematu, zakresu badań oraz poziomu oryginalności postawionego problemu naukowego i jego rozwiązania); zasadność i kompletność przedstawionych w rozprawie podstaw teoretycznych i poziomu ogólnej wiedzy teoretycznej Autorki w zakresie podejmowanego tematu; zasadność i poprawność przyjętych rozwiązań metodologicznych oraz zastosowanych procedur badawczych; charakter i poziom dokonanych analiz empirycznych, sposób ich prezentacji oraz adekwatność wniosków badawczych.

▪ **Oryginalność pracy i jej znaczenie**

Wysoko oceniam fakt podjęcia przez Autorkę problematyki kształtowania się tożsamości młodego pokolenia z perspektywy kategorii kobiecości i męskości. Atutem jest prowadzenie badań nad tą problematyką w ramach strategii badań ilościowo-jakościowym. W ostatnich latach nastąpiła wyraźna zmiana w postrzeganiu i definiowaniu kategorii kobiecości i męskości, która wynika zarówno z obserwowanych zmian społeczno-kulturowych w obszarze ról społecznych oraz przedefiniowania możliwych pól badawczych w zakresie *gender studies*.

Płeć jest podstawowym elementem determinującym tożsamość człowieka i to zarówno w warstwie biologicznej, społecznej, jak i kulturowej. Stanowi podstawowy

wymiar autoidentyfikacji, ze względu na swój prosty, dychotomiczny charakter. Określa i w dużej mierze wypełnia trajektorie życia człowieka, konstruuje bagaż poznawczy, emocjonalny i behawioralny ze względu na wielowymiarowość kategorii kobiecości i męskości. Ciągła dezaktualizacja obu kategorii wymusza na badaczach społecznych eksplorację czynników zmian, co daje podstawę do względnego przewidywania trendów i tendencji. Helena Grochola-Szczepanek (cytowana przez Autorkę dysertacji) pisze: „Męskość i Kobiecość nie posiadają stałej esencji, zmieniają się w czasie, mają charakter asymetryczny i opierają się na zasadzie dominacji”¹.

Głównym źródłem nabywania wiedzy na temat płci jest proces socjalizacji. W przypadku młodego pokolenia jednym z ważniejszych punktów odniesienia w kształtowaniu obrazu kobiecości i męskości są media. Autorka dysertacji to słusznie doceniła i uwzględniła we własnym procesie badawczym. Prezentowane w mediach modele tożsamości niosą za sobą zarówno szansę skryształizowania wzorców procesu identyfikacji i walencji, z drugiej zaś zagrożenia błędnej fascynacji nierealnymi i sztucznie kreowanymi idolami, pozbawionymi wad o nieskazitelnym wizerunku, niemożliwym do odwzorowania przez młodego człowieka. Drugim wyraźnie akcentowanym przez Doktorantkę zagrożeniem, jest obserwowany proces seksualizacji kulturowej wzorców kobiecości i męskości. Prowadzi to do trywializacji i uproszczenia wzorców płci i procesu „zabetonowania”, często krzywdzących stereotypów. Autorka w swojej dysertacji zauważa zagrożenia płynące z tego procesu i próbuje wydobyć jego istotę, źródła oraz konsekwencje. Uwzględnianie różnorodności prezentowanych obrazów kobiecości i męskości uważam za cenny element badań prowadzonych w obszarze życia społecznego. Sądę, że zrealizowane przez Panią Dagmarę Dobosz badania stanowią przykład nowego kierunku myślenia o sposobie prowadzenia refleksji naukowej nad badanym współczesnym obrazem kobiecości i męskości.

Silnym punktem dysertacji jest podjęcie problematyki, która w tej perspektywie badawczej, nie ma wystarczającej reprezentacji w literaturze naukowej. Autorka wypełnia więc lukę w obszarze badań nad procesami seksualizacji obrazu kobiecości i męskości, co ważne realizowane w grupie młodych dorosłych. Dobór badanej próby jest trafny i ważny ze względów społecznych i prognostycznych. Warto zaznaczyć warstwę prakseologiczną przedłożonej dysertacji. Zaprezentowane przez Autorkę wskazania dla

---

¹ H. Grochola-Szczepanek, *Kobiecość, męskość czy może płć komplementarna i neutralna?*, „Alma Mater” 2008, Nr 101, s. 63.

praktyki stanowią potwierdzenie sensu badań w podjętym obszarze, co w przypadku przedłożonej do recenzji dysertacji zostało sprawnie zrealizowane.

W oparciu o przedstawione argumenty stwierdzam, że znaczenie recenzowanej rozprawy doktorskiej jest wysokie, zarówno w aspekcie obranego tematu, zakresu badań oraz poziomu oryginalności postawionego problemu naukowego.

▪ **Zasadność i kompletność przedstawionych w rozprawie podstaw teoretycznych**

Przedłożona do recenzji rozprawa obejmuje standardowo zredagowane 585 stron wraz z aneksem. Składa się z wprowadzenia, 6 części a w nich 24 szczegółowych rozdziałów, zakończenia, bibliografii, spisu schematów, tabel i wykresów oraz aneksu.

W teoretycznej części pracy znajdują się trafnie dobrane treści dotyczące kobiecości, męskości oraz seksualizacji ujęte w kategorii interdyscyplinarnej. Autorka omawia wyznaczniki płci w wymiarze biologicznym, społecznym, psychologicznym oraz kulturowym. Z dużą umiejętnością recepcji źródeł dokonuje przeglądu stanowisk wyjaśniających różnice płciowe. Ukazane są trzy główne nurty dyskursu dotyczącego płci i rodzaju tj. esencjonalizm, perspektywa mitopoetycka oraz konstruktywizm. W dalszej części pracy omówiona została pojęcie tożsamości płciowej i rodzajowej oraz elementów je budujących. Proces kształtowania się tożsamości, szczególnie u młodego pokolenia, ma intensywny i często gwałtowny przebieg. Dlatego cenne jest wyzwanie, które podjęła Autorka omówienia aspektu konstruowania wzorców kobiecości i męskości ze szczególnym uwzględnieniem mediów jako ważnej agendy socjalizacyjnej w czasach płynnej nowoczesności. Pani Dagmara Dobosz słusznie odnosi się do ról płciowych oraz procesu ich kształtowania się oraz stereotypów płci, zarówno tych tradycyjnych, jak i egalitarnych. Dokonanie przeglądu definicji oraz badań na temat zjawiska seksualizacji z uwzględnieniem faz życia człowieka, wieńczy tą część pracy. Uszczegółowieniem i pogłębieniem wymienionych w poszczególnych rozdziałach treści jest bogaty przegląd badań a zwłaszcza tych wyników, które dotyczą postrzegania obrazu kobiecości i męskości oraz skutków seksualizacji obrazów płci w kulturze współczesnej. Omówione przez Autorkę wybrane teorie i koncepcje uznaję za słusznie dobrane i adekwatne do podjętej problematyki badań. Doktorantka dokonała nie tylko opisu poszczególnych odniesień teoretycznych, lecz także umiejętnie uzasadniła ich

związek z podjętą problematyką rozważań i badań. Jedynym deficytem tej części pracy, w moim odczuciu, jest dość uboga ilość autorskich komentarzy do przytaczanych teorii i koncepcji oraz prezentowanych wyników badań innych autorów. Ukazałoby to szerszy obraz procesu konceptualizacji prezentowanego projektu badawczego. Jest to jednak tylko moje subiektywne odczucie, ukazujące ciekawość poznawczą wywołaną lekturą przedłożonej do oceny dysertacją, które nie rzutuje na ogólną - wysoką ocenę tej części pracy.

Podsumowując recenzowany aspekt dysertacji stwierdzam, że wymienione obszary tematyczne potraktowane są przez Panią Dagmarę Dobosz wielowątkowo i komplementarnie. Autorka w czytelny, ustrukturyzowany sposób przedstawia poszczególne zagadnienia, co daje efekt przejrzystości pracy. Przegląd stanu wiedzy w zakresie podjętej problematyki dysertacji oceniam jako bogaty. Umiejętność wykorzystania trafnych źródeł, ogólny poziom wiedzy teoretycznej Autorki w zakresie podejmowanego tematu składają się na moją wysoką ocenę teoretycznych podstaw recenzowanej pracy.

▪ **Zasadność i poprawność przyjętych rozwiązań metodologicznych oraz zastosowanych procedur badawczych**

Autorka poprawnie dokonała opisu poszczególnych etapów procesu badawczego oraz metodologicznych podstaw badań. Poszczególne fazy tego procesu sformułowane zostały w oparciu o logiczną prezentację przyczynowo-skutkową poszczególnych wyborów metodologicznych. Przedmiotem badań Doktorantka uczyniła sposób postrzegania wzorców kobiecości i męskości przez młodych dorosłych oraz percepcję i znaczenie jakie badani nadają atrakcyjności fizycznej, seksualnej w kontekście zagrożeń związanych ze zjawiskiem seksualizacji kultury. Przedmiot jest wielowątkowy ale sprecyzowany poprawnie. Ze względu na charakter badań diagnostyczno-weryfikacyjnych Autorka słusznie sformułowała trzy grupy celów: poznawcze, weryfikacyjne i praktyczne. Dają one możliwość podjęcia kompleksowego procesu diagnostycznego, zarówno na poziomie identyfikacji zjawiska, poszukiwania jego źródeł i znaczenia oraz określenia przesłanek prognostycznych, niezbędnych do ewentualnej ingerencji profilaktycznej. Za cenne uważam, przedstawienie w tej części pracy sposoby

rozumienia podstawowych pojęć niezbędnych przy analizie zebranego materiału badawczego. Zaprezentowane dwie grupy problemów badawczych zostały sformułowane jasno i precyzyjnie. Wynikają wprost z dokonanej operacjonalizacji zmiennych. Autorka słusznie sformułowała hipotezy tylko do problemów korelacyjnych (w ramach których poszukiwano związków między zmiennymi), z pominięciem odpowiedzi na pytania o charakterze diagnostycznym. W tym miejscu miałbym jednak pewną uwagę. Czy nie warto by było stawianych hipotez uzasadnić, choćby wcześniej prezentowanymi teoriami, koncepcjami lub wynikami innych badań z tego zakresu? Dawałoby to większy obraz procesu konceptualizowania badań Autorki dysertacji oraz doboru próby czy narzędzi badawczych. Zmienne oraz ich wskaźniki są poprawnie sklasyfikowane. Moje wątpliwości budzi jednak sposób doboru zmiennych niezależnych. Zapytałbym Doktorantkę, dlaczego zakwalifikowała takie zmienne jak „stosunek do wiary” czy „częstotliwość picia alkoholu przez badanego”, a pominęła takie możliwe zmienne jak np. wiek badanych czy poziom wykształcenia rodziców? Moje pytanie wynika z ciekawości uzyskania wiedzy na temat kryterium doboru zmiennych, które potencjalnie mogłyby różnicować wynik badania.

Autorka przyjęła strategię badań przekrojowych, ilościowo-jakościowych. Wykorzystanie w jednym projekcie badawczym różnych metod i teorii (czyli triangulacji), w moim odczuciu jest walorem, daje bowiem możliwość zaprezentowania zarówno tendencji, jak i pogłębionej analizy egzemplifikacji poszczególnych przykładów. W pierwszym etapie badań Autorka zrealizowała badania wstępne, które służyły skonstruowaniu wzorców kobiecości i męskości najczęściej ukazywanych medialnie w percepcji osób badanych. Kolejnym etapem było przygotowanie narzędzi oraz ich weryfikacja w badaniach pilotażowych. Trzecim etapem było przeprowadzenie badań zasadniczych z zastosowaniem metody sondażu diagnostycznego. Czwarty etap to badania jakościowe z zastosowaniem metody indywidualnych przypadków. Kryterium doboru stanowiło reprezentowanie przez osoby badane fazy wczesnej dorosłości. Na końcowym etapie projektu Autorka podjęła się opracowania zebranego materiału badawczego. Badania zostały zrealizowane z wykorzystaniem autorskiej skali postaw (na bazie skali Likerta oraz skali z wymuszonym wyborem), skali zadowolenia z ciała (opracowanie własne Autorki wzorowane na skali OBC-Y), autorskiego kwestionariusza ankiety oraz wywiady częściowo ustrukturalizowanego.

Poszczególne elementy zaproponowanej metodologicznej koncepcji badań własnych, w tym przedmiot badań, cele oraz problemy badawcze, zaproponowane hipotezy, zmienne i wskaźniki, wykorzystane metody badań, organizacja badań oraz zrealizowane w dalszej części sposoby analizy danych są poprawne, rzetelnie i konsekwentnie prowadzone oraz przedstawione. Koncepcja oraz jej realizacja ma złożony, wieloetapowy charakter. Poszczególne etapy są przemyślane, precyzyjnie przedstawione, trafnie zdefiniowane oraz uzasadnione.

▪ **Charakter i poziom dokonanych analiz empirycznych oraz sposobu ich prezentacji**

Pani Dagmara Dobosz przeprowadziła badania w dwóch etapach. Pierwszy (rozdział III i IV) ma charakter diagnostyczno-weryfikacyjny i dotyczy medialnych wzorców kobiecości i męskości w percepcji badanej młodzieży oraz konsekwencji tej identyfikacji w sferze poznawczo-emocjonalnej i behawioralnej (diagnoza w ramach badań ilościowych). Drugi to pogłębione poznanie sposobów konstruowania kategorii kobiecości i męskości przez młode pokolenie, zbadanie procesu internalizacji wzorców oraz konsekwencji tych procesów na podstawie narracji badanych (w ramach strategii badań jakościowych). W ramach badań ilościowych próba badawcza wynosiła 450 młodych kobiet i mężczyzn. Badania w ramach drugiego etapu - jakościowego - była realizowana wśród 15 przedstawicieli młodzieży.

Badania ilościowe poprzedzają kolejny etap, czyli badania jakościowe i pozwalają na trafną identyfikację głównych pól badawczych. Zastosowano triangulację klasyczną oraz triangulację metod. Ponadto Autorka wprowadziła sekwencyjną strategię eksplanacyjną, która pozwala na wykorzystanie badań ilościowych i jakościowych w tym samym projekcie badawczym, jako wzajemne uzupełnianie. Taka procedura analizy zgromadzonych danych jest przejrzysta i wnikliwie opracowana. Analiza danych jest bardzo bogata i interesująca.

Autorka, w ośmiu szczegółowych rozdziałach (część III i IV), w poprawny, wnikliwy i rzetelny sposób zaprezentowała wyniki badań ilościowych. W czytelny sposób zostały zilustrowane autoidentyfikacje badanych osób w zakresie ról płciowych oraz uwarunkowania prezentowanej autopercepcji. Zarówno diagnoza stanu, jak i

badane uwarunkowania budzą ciekawość odbiorcy a co ważniejsze dają poczucie realizacji przemyślanego projektu badawczego. Treści przedstawione są w formie weryfikacji postawionych hipotez badawczych. Mnogość przedstawionych wyników badań, trafnie podzielonych na segmenty, opatrzona jest autorską analizą i interpretacją świadczącą o swobodzie i dojrzałości Doktorantki w poruszaniu się na polu eksploracji naukowo-badawczej. Jedynym elementem budzącym moje wątpliwości są braki w zakresie opisu niektórych schematów (jak sądzę w dużej mierze autorskich), zbudowanych jednak na podstawie konkretnych teorii, koncepcji lub wniosków wypływających z badań własnych lub innych autorów. Ukazanie źródła przedstawionej w nich syntezy wpłynęłaby, moim zdaniem, na zwiększenie czytelności przekazu.

W drugim etapie analizy i prezentacji danych zgromadzonych na podstawie badań jakościowych Autorka przedstawiła wyniki piętnastu wywiadów dotyczących percepcji kategorii kobiecości i męskości. Ich dobór wynikał z etapów rozwojowych fazy wczesnej dorosłości. Pani Dagmara Dobosz poznała oraz umiejętnie przedstawiła sposób konstruowania się tożsamości badanej młodzieży, ze szczególnym uwzględnieniem autoidentyfikacji w zakresie płci rodzajowej. W tym etapie badań wprowadzono analizę tekstu, matryce i sieci, które przyczyniły się do uzyskania pogłębionych wyników badań.

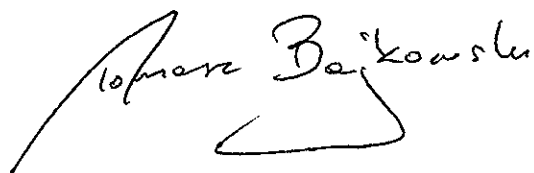
Podsumowując tą część pracy stwierdzam, że wybór treści oraz ich prezentacja jest poprawna, interesująca, oparta na wnikliwie dobranych wskaźnikach. Poszczególne wyniki badań są trafnie komentowane i interpretowane. Analiza materiału empirycznego jest przejrzysta i logiczna. Autorski komentarz oparty jest na rozpoznanych faktach, na powoływaniu się na wyniki badań innych autorów oraz poszukiwaniu różnych kierunków interpretacji otrzymanych wyników. Ważnym elementem recenzowanej pracy jest jej odniesienie do praktyki społecznej. Autorka przedstawiła ciekawe wnioski z badań, które świadczą o znajomości kompleksowego projektu diagnostycznego. Mój niedosyt budzą natomiast dość skromne rekomendacje dla praktyki społecznej i edukacyjnej. Bogactwo uzyskanych wyników badań oraz wysoka sprawność interpretacyjna Doktorantki zaprezentowana w części empirycznej przedłożonej pracy, zapowiadała dużo bogatszy skutek prognostyczny w postaci rekomendacji, pomocnych w modyfikacji obecnej rzeczywistości społecznej i edukacyjnej.

Konkluzja

W świetle wszystkich przedstawionych argumentów stwierdzam, że Pani mgr Dagmara Dobosz przygotowała rozprawę doktorską poprawną pod względem formalnym i merytorycznym. Posiada kompetencje poznawcze dotyczące analizy i interpretacji tekstów naukowych. Zgromadziła bogaty i interesujący materiał empiryczny. Praca jest dojrzałym koncepcyjnie opracowaniem, wykonanym ze znajomością merytorycznego zakresu problematyki, w oparciu o trafne i poprawne podstawy metodologiczne oraz umiejętnością przekazania wiedzy empirycznej.

Dysertacja spełnia w wysokim stopniu warunki określone w *Ustawie o stopniach naukowych i tytule naukowym* z 14 marca 2003 roku; art.13, będąc oryginalnym rozwiązaniem istotnego problemu naukowego oraz wykazując wysokie kompetencje badawcze w zakresie prowadzenia badań naukowych, ich analizy oraz ich opisywania, jak i potwierdzając ogólną wiedzę teoretyczną Kandydatki w podjętym temacie.

Na podstawie w/w artykułu wnoszę o przyjęcie rozprawy oraz o dopuszczenie Pani mgr Dągmary Dobosz do dalszego etapu publicznej obrony. Jednocześnie rekomenduje wydanie publikacji na podstawie tak dobrej rozprawy doktorskiej, w tak ważnym społecznie temacie.

Prof. Andrzej Bajkowski